

■ ŘEMESLA
■ TRADICE
■ TECHNIKA

Drátenictví

Alena Vondrušková

Drátenictví

Alena Vondrušková

Motýl, Alena Samohýlová, 2004

Alena Vondrušková
Drátenictví

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
jako svou 4987. publikaci

Odpovědná redaktorka Danuše Martinová
Návrh obálky, grafická úprava a sazba Marcela Knapová
Fotografie: D. Cerhanová, A. Ducanová, J. Jirásek, J. Hanus, V. Kršul,
P. Kříž, M. Polášková, A. Samohýlová, J. Schwertner, V. Vondruška, M. Zelinka
Mapa: M. Knapová
Počet stran 112
První vydání, Praha 2012
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

© Alena Vondrušková, 2012
© Grada Publishing, a.s., 2012
Cover Design © Marcela Knapová, 2012

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy
Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být
reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího
písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.
Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami
nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

ISBN 978-80-247-4365-3 (tištěná verze)
ISBN 978-80-247-7556-2 (elektronická verze ve formátu PDF)
ISBN 978-80-247-7557-9 (elektronická verze ve formátu EPUB)

Klusák, Ladislav Šlechta, 2012, v. 15 cm

Obsah

Úvod	8
Starší historie	
Archeologické nálezy	9
Heftování	10
Drátěné košile	11
Další užití drátu	12
Slovensko	
Počátky	13
Hospodářská situace	14
Materiální podmínky	14
Drátenické oblasti	15
Vzestup výroby	16
Do světa	
První vandrovníci	17
Evropa	18
Rakousko a české země	20
Dál na západ	21
Zakládání dílen	21
Právní podmínky	22
Rozšiřování nabídky	22
Konkurenční dohody	23
Rusko	24
USA a zámoří	24
Dráteníci v literatuře a v umění	
Předsudky	27
Postoj českých vlastenců	28
Obraz dráteníků a dráteníčků v umění	28
Opera Dráteník	29
Romantická beletrie	29
Pohorská vesnice	31
Literatura pro děti	32
Novinářský pohled	32
Folklor	34
Dráteníci ve výtvarném umění	35
Fotografie	36
Způsob života	
Oděv	37
Spaní a jídlo	38
Vyvolávání	39
Výdělky	39
Proměna životního stylu	41

Alkohol	41
Ženy a děti	42
Nevěra	43
Láska a svatba	44
Mládež	45
Zvyky a pověry	46
Pověry na cestu	46
20. století	
Navrátilci	49
Situace v českých zemích	50
Pokusy o oživení na Slovensku	50
Muzeum v Žilině	52
ÚLUV	52
Současné drátenictví	
Slovensko	53
Svět	54
Čechy a Morava	55
Cech	56
Výrobky	
Drobné výrobky	57
Dílenský sortiment	57
Mezinárodní uznání	59
Druhy výrobků	60
Technika drátování	
Dráty	94
Materiály pro kombinace	96
Nářadí	96
Příprava materiálu	97
Ošetření a konzervace výrobků	98
Drátenické techniky	99
Základy drátenické techniky	
Spojování drátů	100
Ohýbání	100
Stáčení a obtáčení	101
Spirály	101
Pružinové spirály	102
Pružinové pásy	103
Drátenické výplety	104
Oplétání nádob	106
Výběr literatury o drátenictví	108
Poděkování institucím a dráteníkům	110

Úvod

Od prvního vydání publikace *Drátenictví*, která byla tehdy na našem trhu jediná svého druhu, uplynulo deset let. Za tu dobu se mnohé změnilo. Přibyly nejen nové poznatky z terénních výzkumů na Slovensku, ale díky archivnímu studiu také víme víc o tom, jak žili dráteníci v Čechách a na Moravě a jaký byl pohled české společnosti v 19. a v první polovině 20. století na vandrující Slováky. To vše jsou nová historická témata, která se v knize objevují. Zvláště kapitola o obrazu dráteníků v české literatuře bude možná pro mnohé překvapením.

Co se však za uplynulých deset let změnilo velmi výrazně, jsou čeští dráteníci a jejich tvorba. Zájem o tento obor se u nás datuje od konce minulého století, kdy postupně vzrůstal počet zájemců, nadšenců a posléze i profesionálů. Dnes už se drátenictví může směle zařadit k dalším uměleckým řemeslům, i když je jeho historie zatím krátká. Není problém najít výrobce, kteří ovládají náročné drátenické techniky, a to jak ty původní, historické, tak i moderní. Někteří s úspěchem zkoušejí i zcela nevšední, neobvyklé postupy. Většina českých a moravských dráteníků zhotovuje své výrobky na vysoké výtvarné úrovni. Jejich sortiment je velmi bohatý a může se směle zařadit po bok slovenské produkce.

Pták,
Alena Samohýlová,
2002, v. 16 cm

To byly také důvody, proč se ve srovnání s prvním vydáním zcela proměnila obrazová část publikace. Kromě zajímavých a mnohdy vzácných historických fotografií, které dokumentují dějiny drátenictví na Slovensku a ve světě, obsahuje výhradně tvorbu českých a moravských dráteníků. Bylo těžké vybírat z množství nápaditých a kvalitních výrobků, které by bez problémů zaplnily několik takových publikací. Velký dík patří všem, kdo poskytli výběr ze svých archivů (jejich seznam uvádíme v závěru) a přispěli tak k tomu, že se tato publikace stala do jisté míry katalogem současného umělecko-řemeslného drátenictví v České republice.

První vydání bylo pro mnohé čtenáře impulsem k tomu, aby se začali o tento obor zajímat. Přála bych si, aby to druhé přineslo hlavně inspiraci a nové nápady.

Alena Vondrušková

STARŠÍ HISTORIE

Pokud se ohlédneme do minulosti, všechny kultury, které znaly zpracování kovu, používaly rovněž dráty. Od pravěku to byl ceněný materiál, protože jeho výroba byla pracná a technologicky náročná. To platilo až do doby, kdy se dráty začaly vyrábět manufakturně. Drát jako materiál si samozřejmě cenili i naši předkové, protože měl velice široké uplatnění v řemeslné výrobě, v domácnosti i v rozmanitých domácích výrobcích. Staré dráty se nikdy nevyhazovaly, hospodáři je pečlivě ukládali, protože je považovali za cennou věc.

Archeologické nálezy

Měděné, bronzové a výjimečně i stříbrné a zlaté dráty se na našem území zhotovovaly již v době bronzové. I když často neznáme jejich přesné užití, našla se řada zlomků v pohřebních mohylách, především na území středních a jihozápadních Čech. Jeden z nejstarších nálezů měděného drátu pochází z Úholiček ve středních Čechách (kultura hřivnáčská, cca 1900 př. n. l.), v době železné se vyráběly rozmanité dráty i ze železa.

Drát byl zpočátku, jako ostatně vše, co se z kovu vyrábělo, velice drahý, a proto sloužil hlavně ke zhotovování ozdob určených pro členy nejbohatších rodin. Užíval se zejména k výrobě šperků (jehlic, spon, náramků, oblíbených záušnic či keltských nákrčníků), ale také kultovních předmětů a votivních darů v podobě stylizovaných

Hradecká zlatá osmička, d. 12,5 cm (muzeum Hradec Králové)

zvířecích figurek. Jílce krátkých mečů a dýk se zdobily ovíjením drátem nebo rozmanitými ornamenty, vtepávanými do podkladového kovu.

Z mladší doby bronzové pocházejí tzv. zlaté osmičky, svitky pečlivě smotaného zlatého drátu, které pravděpodobně sloužily jako předmincovní platidla (spolu se sortimentem bronzových kruhů a kroužků). První nález 36 těchto svitků při archeologickém výzkumu v Hradci Králové je už více než sto let starý.

Z Jenišovic na Mělnicku se dochoval unikátní nález, ukazující, jak se drát v pravěku vyráběl. V depotu se sponami se našel bronzový prut se zřetelnými stopami roztepávání kladivem až do slabého drátu. To dokazuje, že se drát zhotovoval za horka na kovadlině z prutu, tedy způsobem, který se udržel prakticky až do novověku. Technika výroby protahováním se objevila až po třicetileté válce, kdy se železářská výroba ve velkém přesouvala z řemeslnických dílen do velkých hamrů.

Heftování

Je zajímavé, že již v pravěku se drát užíval také k opravám hliněných nádob. Původně si lidé prasklé hrnce stahovali pomocí konopného provazu, s rozšířením výroby kovového drátu si však kdosi všiml, že jeho užití pro tento účel je výhodnější, neboť je trvanlivější, není pružný a ve vlhku se neuvolňuje. A tak se začaly železné dráty už v keltském prostředí (cca 5. – 4. stol. př. n. l.) užívat místo provazů k jednoduchému stažení prasklé keramiky, zvanému heftování. Na protilehlých stranách praskliny se vyvrtaly dírky, jimiž se provlékl drát a pevně se stáhl. Zajímavá kolekce střepů misek a hrnců s navrtanými otvory (v jednom se dokonce dochoval kousek železného drátu) byla objevena roku 1973 při výzkumu keltské osady Chýnov (dnes součást středočeských Libčic nad Vltavou severně od Prahy).

Drátěná košile (rekonstrukce Three Brothers Production)

Jezdci v dobové zbroji (rekonstrukce Three Brothers Production)

Drátěné košile

Železo se ve středověku obecně stalo strategickou surovinou, protože se z něho vyráběly zbraně a zbroj. V raném středověku existovaly dokonce zákazy výrobky ze železa vyvážet (zvláště na území nepřátel). Dráty zaujímaly důležité místo v rámci produkce zbroje, tedy ochranných součástí oděvu rytířů. Je pravděpodobné, že s ohledem na velkou spotřebu vznikaly ve středověkých městech specializované dílny, kde se železo tavilo a rovnou se z něj vyráběly dráty. Ještě ve 13. století jsou železářské hutě doloženy i v pražské městské aglomeraci.

Zpočátku se pro ochranu těla používaly kazajky z kůže nebo z pevného sukna, záhy pokrývané kostěnými nebo železnými desítkami a později kovovými kroužky, našívanými hustě v řadách vedle sebe (ve velkém je začali používat normanští válečníci). S rozvojem válečné techniky se upouštělo od našívání a kroužky se začaly spojovat v hustou síť. Tak vznikly proslulé drátěné košile. Jejich původ však sahá pravděpodobně do starověku, patrně je užívali již Keltové (nejstarší doklady pocházejí z 5. stol. př. n. l), právě tak jako římsí legionáři. Ve větší míře se v Evropě rozšířily od 12. století, kdy se staly běžnými nejen ve výbavě zámožných rytířů, ale i vojáků pěší družiny. Jejich rozmach se spojuje s křížovými výpravami.

Postup zhotovení drátěných košil spočíval ve vzájemném navazování kovových kroužků a jejich spojování nýtky. Kroužky přitom zůstávaly volné, takže oděnění bylo elastické a neomezovalo vojáka v pohybu. Původně

Oděv středověkého rytíře (rekonstrukce Three Brothers Production)

sahaly drátěné košile až ke kolenům, po stranách však býval rozparek, aby jezdec mohl sedět v sedle. S rozvojem dalších prvků ochrany, především plechových ná-koleníků, se košile ve 14. století začaly zkracovat. Z kovových kroužků se vyráběly i samostatné díly pro ochranu dalších částí těla – kápě (nazývané loriky), límce a rukavice. Koncem středověku byly drátěné košile vytlačeny plátovou zbrojí, pouze v teplých krajích se místy udržely až do 18. století.

V českých sbírkách patří mezi nejvýznamnější zbroj sv. Václava z počátku 10. století, uložená jako součást svatováclavského pokladu na Pražském hradě. Jedná se o drátěnou košili, zhotovenou z malých železných kroužků, k níž patří ještě dlouhý límec, který kryl současně i ramena. Celá váží 11 kilogramů a s ohledem na jemnost provedení se soudí, že byla vyrobena v Orientu. Ve své době musela být velice drahá a mohl si ji dovolit skutečně jen kníže.

Další užití drátu

Drát se samozřejmě i ve středověku užíval k výrobě rozličných šperků, ale také liturgických a dekoračních předmětů. Nejstarší techniky spočívaly v tvarování a spojování kroužků, spirál, elips a dalších tvarů.

S rozvojem středověkých řemesel se železný drát začal ve větší míře uplatňovat ve městech i na venkově jako materiál pro zhotovování jednoduchých pomůcek pro domácnost a hospodářství nebo částí zemědělského nářadí. Používal se ovšem výhradně tam, kde se nedal nahradit levnějšími materiály, jako lýko, loubek, dřevo apod. Kovové výrobky byly drahé a až do třicetileté války se považovaly spíše za luxus. Nicméně už před husitskými válkami se dráty objevují při vázání žebřin vozů, spojování klečí pluhů, jako ucha vědýrek apod. Oblíbené byly také k ovíjení střenek nožů a rukojetí dýk a mečů.

Záušnice (muzeum Brandýs n. Labem)

SLOVENSKO

Podle staré legendy bylo drátenictví trestem za to, že vesničané z obce Velké Rovné zradili na počátku 18. století slavného slovenského zbojníka Juru Jánošíka. Ten je prokrel velice zvláštními slovy: *Veźmēte si drát a klešťe a toulejte se světem, protože si nic lepšího nezasloužíte!* Jeho slova se splnila, obec Velké Rovné se později stala jedním z nejznámějších středisek slovenského drátenictví, dokonce už v roce 1854 měla ve své pečeti dráteníka. V jedné věci se ale Jánošík zmýlil. I když nebylo drátenictví lehkým způsobem obživy, stalo se pro chudý kraj pozhnáním, nikoli kletbou. Během let se rozšířilo tak, že živilo tisíce slovenských rodin.

Drotár,
Ladislav Mikulík, 1992

Počátky

Počátky drátenictví jsou nejasné, neboť se o životě chudých oblastí na severním Slovensku v období feudalismu dochovalo minimum zpráv. Patří k nim například jména – jistý David Drotitius byl na počátku 17. století evangelickým učitelem v Povážské Bystrici, v soudním spise bytčanského panství z roku 1714 je zase zmiňován Jura Drotárik. Mezi dochovanými jmény a drátenickou výrobou však nemusí být přímá souvislost, jméno mohlo být odvozeno třeba podle vzhledu (hubený člověk). Je pravděpodobné, že po třicetileté válce drátenictví existovalo jen jako domácká výroba a ve větší míře se začalo na severozápadním Slovensku rozvíjet až ve druhé polovině 18. století. Bezpečně je pak jako zdroj obživy doloženo od počátku 19. století. Nejstarším věrohodným písemným dokladem je daňový soupis z roku 1828, v němž se uvádí, že se muži z několika kysuckých obcí (Kolárovice, Velké Rovné, Dlhé Pole) věnují drátenictví buď jako sezónní práci, nebo celoročně. Podle této zprávy vyráběli síta a opravovali hliněné nádoby tak, že je oplétali drátem.

Drátovaný kameninový hrnec,
1. polovina 20. stol. (Muzeum romské kultury)

Hospodářská situace

K tomu, abychom pochopili podmínky vzniku tohoto řemesla a hlavně důvody, proč byli lidé z vesnic, v nichž převládal konzervativní způsob myšlení, ochotni k tak radikálnímu kroku, jakým byl odchod do světa za prací, je třeba se podívat, jaký byl vlastně život obyvatel severního Slovenska ve druhé polovině 18. století. V té době se zhoršovaly životní podmínky v důsledku opakovaných neúrod, jako ostatně v celé střední Evropě. Současně došlo k poklesu odbytu řemeslnických výrobků, jimž začínala jednak konkurovat manufakturní výroba, jednak došlo k celkové ekonomické stagnaci rakouské monarchie (vyvrcholila státním bankrotem

roku 1811). To vše znamenalo další snižování příjmů venkova. Zachovaly se jen útržkovité zprávy z pramenů, sepsaných v souvislosti s vedením běžné vrchnostenské správní agendy a z informací venkovských farářů. Lacos lze vyčíst i z centrálních přehledů, které nechala zpracovat vídeňská vláda k posouzení stavu monarchie. Všechny ukazují na zhoršení životních podmínek prostého lidu. Počet obyvatel Slovenska se v 18. století pohyboval kolem jednoho milionu. S ohledem na hospodářské možnosti země to bylo příliš, a mnozí obyvatelé měli proto problém vydělat si na živobytí. Nejhorší situace v Horních Uhrách byla právě v severních oblastech – v horním Pováží, na Kysucku, Oravě a Liptově. Podle jedné zprávy rakouských komisařů byli lidé podvyživení, domy polorozpadlé a zemědělská půda zanedbaná. Tuto zprávu sice sepsali v době hladomoru po neúrodných letech, ale pravdou

Drátovaná zásobnice, 19. stol.
(skanzen Třebíz)

je, že hospodářská a sociální situace byla neutěšená i v úrodnějších letech. Proto vídeňská vláda začala s postupnými reformami, známými jako josefinské (císaře Josefa II.), jejichž smyslem byla hospodářská záchrana státu. Konec nevolnictví nebyl projevem dobré vůle panovníka, ale nezbytným krokem k odvrácení katastrofy.

Materiální podmínky

Rozvoj drátenictví byl umožněn i snadnou dostupností potřebného materiálu. V sousedním Slezsku existovala od 16. století rozvinutá železářská výroba (hamry, později hutě), od 18. století fungovaly ve Slezsku drátovny a sklady drátů. Ani doprava nebyla problémem, protože do Slezska nebylo daleko a navíc přes Žilinu jezdili pravidelně formani s nákladem zboží do Bratislavy a do Vídně. Drátenická technika byla ve své podstatě jednodu-

Výroba drátů
z počátku 20. stol.

chá a nevyžadovala speciální znalosti a praxi, stačila průměrná zručnost. Slováci se s ní seznámili ve Slezsku, kam putovali za prací nebo na trhy, protože tamní domácí výroba založená na zpracování drátů měla dlouhou tradici. Zpočátku se drátování na Slovensku omezovalo na nejjednodušší práce, jako byla výroba sítí, sítí a hřebíků, brzy přibýlo i oplétání keramických nádob. Práce se prováděly doma a podílely se na nich celé rodiny.

Drátenické oblasti

Větší a významem hlavní drátenická oblast se zformovala na severozápadě Slovenska v bývalé Trenčianské stolici. Zabírala podhůří Javorníků, kudy už od středověku vedly zemské cesty a v údolí Váhu vznikala města a hrady. Teprve na konci středověku se však začaly osidlovat i horské svahy, a tak založení většiny vesnic na svazích Javorníků souvisí až s valašskou kolonizací v 16. století. V té době obsadili osmanští Turci rozsáhlé hornaté krajiny dnešního Rumunska a část tamního obyvatelstva před nimi prchla do Uher. Doma se tito lidé živilí salašnickým hospodařením a znalost tohoto způsobu chovu horských ovcí si přinesli s sebou. Javorníky se téměř v ničem nelišily od jejich rodných sedmihradských Karpat, a proto se s oblibou usazovali právě tady. A tak na svazích, sbíhajících z hor k Váhu, vznikaly vesnice, jejichž hlavní obživou bylo pastýřství, zpracování mléka a pěstování méně náročných druhů obilí na terasovitých kamenitých polích. Vlastní zemědělství však stejně jako jinde v horách nemohlo uživit větší množství obyvatel, a proto si lidé od počátku přivydělávali těžbou dřeva, uhlířstvím, pálením smůly, formanstvím a někdy také pašeráctvím a zbojnictvím. Drátenictví se stalo nesmírně vítaným dalším zdrojem obživy.

Druhou drátenickou oblastí byla nevelká, ale historicky velice zajímavá krajina jihovýchodně od Vysokých Tater – Spiš. Ve středověku byla jedním z nejvýznamnějších středisek hornictví a na něj navazující řemeslné výroby na Slovensku. V té době krajinu osídlili němečtí kolonisté. Později sem přicházeli uprchlíci z východu, především ze Sedmihradska. Charakter kolonizace pustých svahů na Spiši byl však

Dřevěná krosna a drátenické nářadí
(PM Žilina)

trochu jiný než na severozápadě v Pováží, neboť zdejší krajina byla odlišná; především tu nebyly tak vysoké hory. Nerozvinul se salašnický způsob chovu ovcí a zemědělská výroba se více orientovala na pěstování obilí a nížinný chov dobytka. Proto zde byla i v době hospodářské recese v 18. století lepší možnost obživy, neboť lidé z venkova mohli pracovat pro bohatá spišská města. Situace se radikálně změnila až v 19. století, kdy s úpadkem hornictví zchudla tamní města a s nimi i venkov. Teprve v té době se místní lidé začali ve větší míře živit drátenictvím.

Drátenické oblasti na Slovensku

Vzestup výroby

V první polovině 19. století došlo na severozápadním Slovensku k obrovskému vzestupu drátenictví. Podle statistických přehledů z té doby skýtalo trvalý zdroj obživy více než dvěma třetinám mužské populace ve více než 150 obcích Horního Pováží a Kysuc. Ve výroční zprávě Bratislavské obchodní komory z roku 1895 se pro oblast Trenčína uvádí 86 drátenických obcí. Právě pro ně se časem vžil název *Drotária*. Za hlavní centrum se považovalo Velké Rovné, mezi další známé obce patřily například Dlhé Pole, Kolárovice, Kotešová. Severněji byl domov tzv. kysuckých dráteníků, žijících v obcích Turzovka, Vysoká nad Kysucou, Krásno, Olešná, Makov či Staškov.

Teprve v průběhu druhé poloviny 19. století se drátenictví rozšířilo do druhé známé slovenské drátenické oblasti na Spiši. Jeho rozsah tu však byl podstatně menší, za „drotárské“ se považuje jen asi devět obcí, mezi nimi např. Strážany, Velký a Malý Lipník či Jarabina.

Největšího rozkvětu dosáhlo slovenské drátenictví na přelomu 19. a 20. století. Lidí nejrůznějších řemesel a profesí, kteří v té době odcházeli za prací do ciziny, bylo veliké množství. Avšak žádný obor se nedočkal takového rozšíření a tak pracované organizace jako právě slovenské drátenictví, které se v rámci rukodělné výroby stalo mimořádným hospodářským i kulturním fenoménem. Prostřednictvím potulných dráteníků se dostalo nejen do většiny zemí Evropy a Asie, ale i za oceán na oba americké kontinenty.

DO SVĚTA

Drátenictví by dnes klidně mohlo být v kulturně historických přehledech zařazeno mezi běžná venkovská řemesla, kdyby se ovšem během jeho dvousetleté historie nestalo něco téměř neuvěřitelného. Dráteníci, prostí obyvatelé chudých podhorských vsí, dokázali totiž proniknout bez nadsázky do celého světa. Ze svého řemesla a organizace obchodu vytvořili fenomén, který dodnes vyvolává obdiv. A nejen to. V průběhu několika desítek let dokázali změnit původně tradiční vesnickou výrobu v dobře organizovanou, prosperující dílenskou produkci v mnoha zemích.

První vandrovníci

Dnes už nezjistíme, koho z obyvatel západního Slovenska napadlo vyrazit s dráty přes rameno do kraje, jak se tehdy říkalo, pokud vesničan sestoupil ze svého horského domova do civilizace pod horami. Záhy po tomto neznámém průkopníkovi začali ze svých rodných vsí odcházet další dráteníci, kteří putovali dům od domu a nabízeli své služby. Nejprve obcházeli vesnice a města v okolí, ale postupně se odvažovali dál. Bylo to logické, protože dráteníků rychle přibývalo. Na chudých javornických kopanicích a poloninách se uživit nemohli, a jakmile se roznesla zpráva, že si soused přinesl pár krejcarů ze světa, ostatní ho brzy následovali. Počet mužů, kteří odcházeli každoročně za prací, byl nakonec tak veliký, že se tržištěm slovenských dráteníků stal bez nadsázky celý svět.

Právě vandrování umožnilo, aby se drátenictví rozvinulo a mohlo uživit tak veliké množství rodin. Venkovští kováři, truhláři, hrnčíři či tesaři potřebovali ke své práci vybavenou dílnu, navíc jejich profese byla v podstatě běžná a zastoupená v každé větš

Slováci ve světě - sklář, sklenář, hadrář, dráteník, kloboučník (Český lid 1904)

Vandrovní dráteníci ve Vídni v roce 1878 (PM Žilina)

Cedník na povidla, počátek 20. stol.
(Muzeum romské kultury)

což je na svou dobu ohromující číslo. Dráteník se pro středoevropské země stal dokonce synonymem pro obyvatele Horních Uher – Slováka.

Evropa

O prvních cestách dráteníků do světa a směrech, kam odcházeli, máme jen kusé informace. Zdá se, že nejprve směřovali do sousedního Polska a také na jih, do Dolních Uher, dnešního Maďarska. Zpočátku chodili po venkově, ale záhy se začali usazovat ve městech. Ve Varšavě sídlilo na počátku 20. století kolem tří stovek dráteníků, v Budapešti a jejím okolí se jejich počet odhaduje až na dva tisíce. Na slovenský původ jejich potomků ostatně ukazují i slovenská jména, která se dnes v Maďarsku vyskytují.

Další putovali přes Slezsko a Halič do Ruska, kde je většinou pokládali za Maďary, protože přicházeli z Uher a jednotlivé národy tehdejší monarchie obyčejní Rusové nerozlišovali. Dráteníci tu nicméně nacházeli vstřícné prostředí, neboť domácí lidé oceňovali jazykovou příbuznost, i dobré podmínky pro práci, kterou carské úřady nijak neomezovaly. Brzy se jich v rozlehlém Rusku uplatňovaly tisíce, mnozí se soustřeďovali ve velkých městech, jako byla Moskva či Petrohrad, kde také později zakládali dílny. Jiní postupovali dál na východ a dostali se až do Mongolska nebo do Číny.

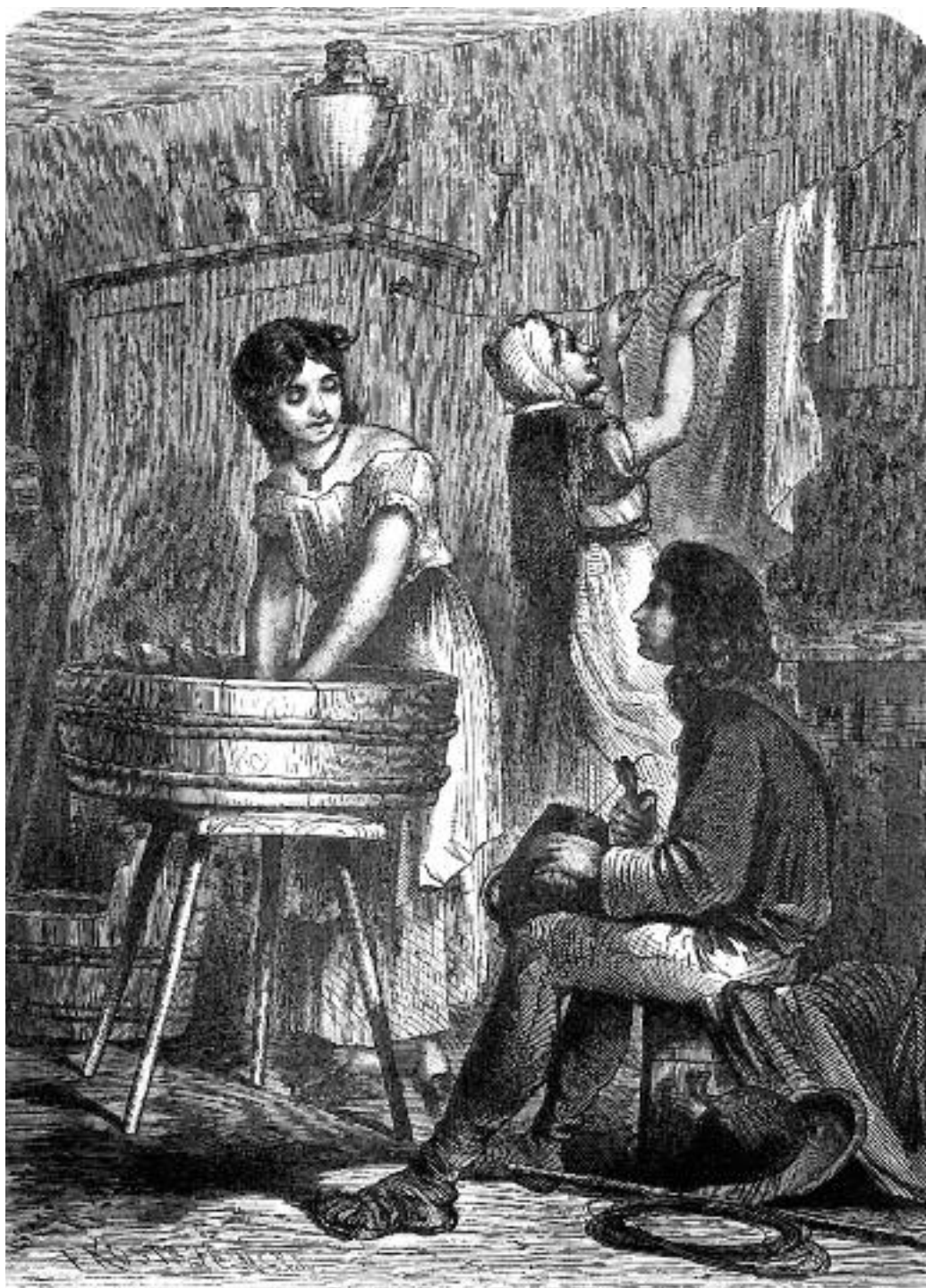
Oblíbeným cílem byly také balkánské země, kam obecně směřovali vystěhovalci ze Slovenska (Bulharsko, Rumunsko, Slovinsko, Chorvatsko). Život tu byl mnohem zaostalejší než ve středu Evropy, na dráteníky se tu nevztahovala žádná omezení a lidé je dobře přijímali. Proto se tu mnozí usazovali a zakládali malé dílny.

vesnici, o městech nemluvě. V jejich případě vandrování (kromě tovaryšských let) nepřipadalo v úvahu. Ale s drátenictvím to bylo jiné. Svou dílnu včetně materiálu naložil dráteník na krosnu a unesl bez potíží na zádech. Nabízel navíc práce, jež nebyly v řadě oblastí vůbec běžné, a zákazníci o ně stáli.

V průběhu druhé poloviny 19. století se vandrovní drátenictví stalo masovým jevem. Statistika z roku 1877 hovoří také o tom, že z Trenčianské župy odcházelo každoročně za prací až deset tisíc osob,

Cesta, Monika Sochůrková,
2009, v. 18 cm

Dráteník v kuchyni, Květy z roku 1870

Rakousko a české země

Už v 18. století směřovali vandrovníci do Rakouska a do českých zemí. Vídeňská vláda sice v 19. století omezovala podomní obchod a později ho úplně zakazovala, dráteníci však měli na území celé habsburské monarchie výjimku (spolu s některými dalšími potulnými profesemi). Právo vandrovat a prodávat své výrobky formou podomního obchodu jim potvrdil císařský patent z roku 1852 a o své výsady nepřišli ani po rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867. Dráteníci byli samozřejmě na svá privilegia patřičně pyšní. Dodnes se traduje legenda, jak se odvděčili císaři za jeho přízeň. Ve Vídni prý pro něho upletli ze stříbrného drátu most přes Dunaj.

Podobné právní podmínky panovaly i v Čechách a na Moravě. Odhaduje se, že tu působilo ročně kolem tisíce dráteníků,

což není malé číslo. Cesta ze Slovenska nebyla dlouhá (vstupní branou byly Javorníky a Beskydy), také výdělky byly zpočátku slušné. Ekonomicky se pro ně situace zhoršila až na přelomu 19. a 20. století, neboť se změnila poptávka zákazníků po železářském zboží na trhu, a většina slovenských dráteníků, kteří vandrovali českými zeměmi, se nedokázala novým trendům přizpůsobit. Vstřícnější vůči nim byli lidé na venkově, zejména v moravských krajích, neboť pro tamní hrnčíře pracovali slovenští dráteníci tradičně i dříve. S větším odstupem se však na ně dívali ve městech, kde je často považovali za tuláky a bezdomovce.

V monarchii platily ve druhé polovině 19. století přísné zákony proti potulce, namířené sice hlavně proti cikánům, ale národnost se v podobných případech nikdy příliš pečlivě nezkoumala. Za „cikány“ byli považováni všichni „z místa na místo se toulající a práce se štítící, kteří po cikánsku žijí...“ (výnos vídeňského ministra vnitra z roku 1888, který v českých zemích platil až do roku 1927). Časem se podobná nařízení začala uplatňovat také vůči Slovákům,

zvláště pokud se nechovali náležitě. Stačilo, když dráteník neměl u sebe platný cestovní pas, alespoň malé množství peněz, žebral či byl opilý.

Past na myši (PM Žilina)

Drátovaná mísa, 20. stol. (skanzen Přerov n.L.)